

NEKOLIKO ISPRAVA O MIRAZU

IZ KAŠTEL-GOMILICE

Koludrović Aida

Običaj, po kojemu ženska djeca ne naslijeđuju roditeljsku ostavštinu, pogotovo ne nekretnine, očuvan je kod Južnih Slavena. Tu je nastao i održao se kao jedno od načina održanja kućne zadruge, kako se ne bi cijepao i mrvio njen zemljišni posjed. I kod promjenjenih životnih uslova održao se na snazi, gdje više, gdje manje, sve do naših dana.

Umjesto nekretnina dobivala je djevojka kada se udavala, te time prelazila u drugu obiteljsku zajednicu, miraz, (dotu, prćiju) u ruhu, nakitu i sitnome blagu. U vezi s tim nastali su kod vjenčanja i običaji pregleda djevočinog ruha, otkupa škrinje i poljevačine. Miraz je ostajao isključiva vlasnost žene i ona je njim samostalno raspolagala, isto tako kao i s darovima, koje je prigodom vjenčanja primila.

I u Dalmaciji je postojao takav nepisani zakon ne samo u Zagori, već i u Primorju, gdje su velike kućne zadruge mnogo ranije prestale postojati. Dapače, ovdje se takav običaj protegao osim seljaka i na ostale slojeve pučanstva.

Prije vjenčanja sastavio bi se u prisutnosti svjedoka popis robe,¹ u kojem bi svaka sitnica: ruho, nakit, novac, i. t. d. bila detaljno opisana. Procijenile bi takovu robu javne procjeniteljice,² te bi se u popisu uz svaki komad zabilježila i njegova vrijednost u novcu. Ako je nakit bio od veće vrijednosti posebno bi ga procijenio neki zlatar.

Po selima su obično takove popise sastavljali župnici kao jedina pismena čeljad u tim mjestima, dočim po gradovima i većim varošicama, gdje je postojao javni bilježnik,³ on bi ih sastavio i ovjerio svojim pečatom. Na kraju takvih popisa skoro uvijek bila je i izjava dotične djevojke, a vrlo često i njenog budućeg supruga, da se time sma-

Priopćene Note pohranjene su kod Etnografskog muzeja u Splitu, a poklonio ih je Carev Ivan pok. Petra iz Kaštel Gomilice.

¹ Roba = ruho.

² »Štimadurice« u talijanskim tekstovima »pubbliche stimatrici«.

³ »Notajo«.

tra potpuno podmirenom i da ne postavlja drugih zahtjeva na roditeljsku ostavštinu. Mnogo puta bivalo je i pismeno utanačeno, da u slučaju smrti odnosne žene bez vlastitog poroda, muž ima da povрати čitav dodijeljeni joj miraz njenoj obitelji.

Zanimljivo je, što se prema ovim popisima može ustanoviti, da su se u pogledu količine i vrijednosti robe, mirazi dati pojedinim djevojkama istog staleža, vrlo malo međusobno razlikovali; čak, kada su bili sastavljeni u istom vremenskom razdoblju, ne samo po količini, već i po boji i kvaliteti dodijeljenog im ruha, bili su skoro identični.

Ovakve »Note od robe« seoskog pučanstva dragocjeni su nam doprinos za upoznavanje narodne nošnje i kretanja cijena pojedinih predmeta, kao i mjerilo onoga, čime su se obitelji smatrale dužne da opreme svoje udavače.

U prevodu i transkripciji donosimo pet ovakvih Nota, sa označenom procjenom, koje se vremenski protežu od 1798. do 1842. te dvije »Karte od robe«,⁴ vjerojatno skice za Note, bez oznake vrijednosti popisanih predmeta, jednu iz 1844., a drugu iz 1845. god. Sve su one iz Kaštel Gomilice, a većim dijelom potječu iz obitelji Carev, jedne od starosjedilačkih obitelji toga mjesta.

Uključivo do 1842. god. sastavljene su Note, osim jedne iz 1840., na talijanskom jeziku, a iza god. 1842. na narodnom. To još ne znači, da su se dotada Note uvijek sastavljale na talijanskom, jer smo imali prigode da vidimo jednu iz Vodica, datiranu 8. februara 1738., koja je već onda bila pisana hrvatskim jezikom, a na jednoj od naših, naime br. 5., stoji bilješka: »fatto, letto, interpretato in linguaggio illirico«.⁵ Pa i u talijanskim tekstovima nazivi stanovitih predmeta, kao: trluci, marame, pandil, alje, i t. d. uvijek su na našem jeziku, što može da posluži kao jedan dokaz više za porijeklo ovih dijelova nošnje.

* * *

Nota br. 1. (prijevod)

Popis ruha datog u miraz od strane Petra Careva njegovoj kćeri Katarini udatoj za Luku Braščina, sina pok. Zuana, u prisustvu svjedoka Demoga Pavla i Stjepana Penina (?) i procjeniteljice Ruže Baučić.

Dne 25. marta 1798. u Kaštel Gomilici

Item jedno žensko rakno	L 4
Item šest srebrnih igala	L 14
Item jedna zelena suknja	L 100
Item dvije modre suknje	L 200

⁴ »Karte« = isprave.

⁵ Sastavljeno, pročitano, protumačeno na ilirskome jeziku.

Item još dvije modre suknje	L 200
Item dvije zelene alje	L 46
Item dvije modre	L 46
Item dvije modre paunove boje	L 44
Item jedna suknena	L 15
Item jedan korpet od skarlatine	L 30
Item jedna išarana marama	L 13
Item druge dvije marame	L 23
Item jedan rubac od pamuka	L 89
Item jedan rubac od domaćeg platna	L 88
Item jedan pamučni	L 50
Item tri lanene košulje	L 115.—
Item druge tri košulje	L 72
Item druga košulja	L 24
Item jedan par bječava	L 3
Item jedanaest ženskih pasova	L 30
Item jedan ženski pas	L 16
Item jedan par trluka	L 6
Još dvije srebrne igle	L 12
	<hr/>
	1240

Ja Don Ignacije Baučić to sastavih ovako zamoljen.⁶

⁶ U originalu glasi:

Nota delle Robbe date in Dotte da Pietro Zarev a sua figlia Cattarina maritata per Luca Braschin figlio qm Zuanne alla presenza di Testimonj Demogo Paolo e di Stefano Penin(?) e della Stimatrice Roza Bauchich.

Adi 25 marzo 1798 Cll' Abbadessa.

Item un Bangal di donna	L 4
Item sei agi d'argento	L 14
Item una verde cottola	L 100
Item due cottole turchine	L 200
Item due veladini verdi	L 46
Item due turchine	L 46
Item due turchine paonaze	L 44
Item una di drappo	L 15
Item un Corpeto di Scalatina	L 30
Item un Bavaro designato	L 13
Item altri due Bavari	L 23
Item un fazoletto di Bumbaso	L 89
Item un fazoletto altro di tela nostrana	L 88
Item un Bucassin di Bombase	L 50
Item tre Camise di lin	L 115
Item altre tre Camise	L 72
Item altra Camisa	L 24
Item un paro Calze	L 3
Item fasse di donna undeci	L 30
Item una fassa di donna	L 16
Item un paro di Terluzzi	L 6
Altri due Agi d'argento	L 12
	<hr/>
	L 240

Io Dⁿ Ignazio Baucich Parroco feci la presente così pregato.

Nota br. 2 (prijevod)

U ime Isusa (Hrista), Amen

Godina presvetoga rođenja Gospodina našega 1809., dan ponedjeljak 27. oktobra. Sastavljeno u Kaštel Gomilici od mene potpisanog župnika u prisustvu svjedoka Pavla Prazina i Zuana Gumpir i javne procjeniteljice Franceske supruge Antuna Ljubencova.

Popis ruha datog u miraz Madaleni kćeri pok. Petra Marinčića udatoj za Spiridiona Gudnovića pok. Dujma iz Kaštel Štafilića, od Stjepana reč.(?) Ivanko od Pok. Petra Marinovića.

Item jedna škrinja od orahovine vrijedi	L 72
Item jedno zeleno rakno od raše	L 40
Item jedna krunica od kokosa sa sedam srebrnih me- daljica	L 24
Item dvije suknje od modre raše	L 280
Item dva pamučna fuštana	L 240
Item jedna suknena alja	L 70
Item jedna alja od zelene raše	L 30
Item jedan sukneni korpet	L 48
Item četiri ženske košulje	L 198
Item četiri marame sa šarama i radnjom	L 96
Item četiri ženska pasa	L 24
Item tri para bječava	L 20
Item jedan par naušnica	L 140

Upitana od mene, da li je zadovoljna s onim što joj je dato, odgovori da je zadovoljna i za posvjedočenje istinitosti toga, ona se odriče svih nepokretnih i pokretnih materinskih i očinskih dobara i svih onih koji bi joj na bilo koji način mogli dopasti, izjavljujući se podmirenom i zadovoljnom, te ispuštajući namirnicu stalnog uživanja i posjedovanja za sva vremena.

Don Ignacije Baučić sastavi ovo, ovako zamoljen od Stjepana Marinčića i Madalene njegove sestre.

Pavle Prazinov, svjedok, zamoljen potvrđujem i jer ne znam pisati, pravim znak. +

Zuane Gumpir, svjedok, zamoljen potvrđujem i jer ne znam pisati, pravim znak.⁷ +

⁷ U originalu glasi:

In Nomine Christi Amen

Anno della santissima Nativita del nostro Sign. 1809 giorno di lunedì 27 Ottobre. — Fatto in Castell'abbadessa da me sottoscritto Parroco alla presenza delli Testimoni Prazinov Paolo e Zuanno Gunpir e della Publica Stimatrice Francesca consorte di Antonio Gliubencov.

Nota delle robbe date in Dotte a Madalena figlia qm Pietro Marincich maritata in Spiridion Gudnevich qm Dojmo da Castel Stafileo da Stefano (no Ivanko figlio di qm Pietro Marincich.

Item una Cassa di Nojera val	L 72
Item un Bancal verde di rassa	L 40

Nota br. 3 (prijevod)

Popis ruha datog u miraz Ani kćeri Petra Bulića udatoj za Jerolima Lučića.

Item jedna škrinja	L 40
Item jedna preslica	L 3:40
Item jedna krunica sa srebrnom medaljom	L 8
Item jedno rakno	L 18
Item dvije ženske košulje sa šarama	L 90
Item tri druge košulje	L 75
Item jedna debela košulja	L 18
Item šest ženskih marama sa šarama	L 78
Item druge četiri	L 31
Item druge tri male	L 18
Item jedna marama na crvene pruže	L 6
Item jedan bijeli pamučni rubac	L 9=1p
Item druga dva sa šarama	L 14
Item drugih domaćih platnenih (?)	L 36
Item jedan par novih cipela i jedan par papuča	L 21
Item jedan pamučni pandil ⁸	L 90
Item jedna bijela suknjica	L 20
Item tri pamučna korpeta ⁹	L 44
Item jedan korpet od crvenog flanela	L 24
Item jedan od crvene raše	L 18
Item dvije suknje sa širitom, jedna modra, druga zelena	L 110
Item druge tri modre suknje	L 180
Item jedna . . . alja od sukna	L 20
Item una Corona di Cocco con sette madajete d'argento	L 24
Item due Cottole di rassa Turchina	L 280
Item due Fustagni di Bombaso	L 240
Item un Veladin di Panno	L 70
Item un Veladin di rassa verde	L 30
Item un Corpetto di Panno	L 48
Item quatro Camise di donna	L 192
Item quatro fazzoletti con disegni e lavori	L 96
Item quatro fasse di donna	L 24
Item tre paia Calze	L 20
Item un paio orechini	L 140

Interrogata da me se si contenta di quanto gli fu date rispose di contentarsi e per attestare della verita essa rinunzia a tutti li beni stabili e mobili Materni e Paterni e tutti quelli che in qualunque modo pervenirgli potessero chiamandosi paga e contenta, lasciandogli quietanza perpetuo da goder e poseder perpetuj temporis.

God Ignazio Baucich fece la presente cosi pregato dalli Stefano Marincich e Madalena sua sorella.

Pavle Prazinov Test^{on} pregato afferma e per non saper scrivere fa il segno.

Zuanne Gunpir Test^o pregato afferma e per non saper scrivere fa il segno.

⁸ Pamučna ili lanena ljetna suknja.

⁹ Donji haljetak bez rukava i danas poznat pod istim imenom.

Item tri druge alje od raše	L 48
Item druga tri . . . modra i crna	L 45
Item dva ženska pasa sa zlatom	L 40
Item jedna modra suknja	L 86
Item jedna suknjica	L :4
Item jedna donja	L 8
Item jedna od štama ¹⁰	L 4
Item druge dvije od štama	L 6=4
Item drugih 10 ženskih pasova	L 20
Item osam pari ženskih bječava	L 16
Item četiri ženske srebrne igle	L 12=16
Item druge dvije srebrne igle	L 4
Item jedan ženski	L ==4
Item jedna ženska kutija	L 1=4
Dva para trluka	L 4

Katarina pok. Matije Marincića po svojoj savjesti kako je znala (procijenila je) u prisustvu svjedoka Šimuna Bakule i Zorza Jurešina. Odriče se spomenuta Ana od sveg i svakog očevog pokretnog i nepokretnog imanja, ostavljajući ga za uvijek braći i njihovim nasljednicima, (daje im) namirnicu i Pax¹¹

Iznos L 1266

Ja Don Ignacije Baučić VP
sastavih ovo ovako zamoljen¹²

¹⁰ Pamuk.

¹¹ Mir, uobičajena formula pri kraju takovih ugovora.

¹² U originalu glasi:

Nota delle Robbe date in Dote da Pietro Bulich a sua Figlia Anna maritata in Gerolimo Lucich.

Item Cassa	L 40
Item una Roca	L 3=4
Item una Corona con medaglia d'argento	L 8
Item un Bangal	L 18
Item due Camise da donna con Disegno	L 90
Item altre tre Camise	L 75
Item una Camisa grossa	L 18
Item seie Bavari di dona col disegno	L 78
Item altri quatro Bavari	L 31
Item altri tre piccoli	L 18
Item una Maramma a righe rosse	L 6
Item un Fazoletto Bianco di Bombaso	L 9=1p
Item altri due col Disegno	L 14
Item altri sei Casalini tella	L 36
Item un paro scarpe nuove ed un paro papuze	L 21
Item un Pandil di Bombaso	L 90
Item un Cottolin Bianco	L 20
Item tre Corpetti di Bombaso	L 44
Item un Corpetto di Fanella rosso	L 24
Item un altro di Rassa rosso	L 18
Item due Cottole col Galun, una turchina altra verde	L 140

Nota br. 4 (transkripcija)
Na 20 miscalza febra god. 1840.

NOTA

od dote koju daje Stipan Zarev qm¹³ Petra svojoj chceri Katti koja se odaje za Luku Garglichia sina Barissina od Vraniza, ato u zlatu, srebru i ostaloy robbi, sto stimano¹⁴ predamnom zdol podpisanim i prid svi-docima Mijom Gliubenkovicim i prid Ivanom Braskinim od mestrovize Jake Bakotine, svi od ovoga sella Gomiliza i prim Lukom Garglichem recenim koji ima biti mux iste Katte Zarev

Stima¹⁵ od zlata i srebra

1. Jedne Rechine ¹⁶ od zlata lavorane ¹⁷ Nove zapadaju	Fni 32
2. Jedne Rechine od zlata male. Nove zapadaju	Fni 6
3. Zamivaka (?) 8 od srebra, jedan krix veliki i jedan mali sve troje za ocenasce. Novo lavorano sve zapada	Fni 12
4. Bottuni za korpet od srebra, 10 veliki lavorani i mali 5 schietti ¹⁸	Fni 15:30
Summa	Fni 65:30

Item altre tre Cottole Turchine	L 180
Item un Veladin vidlo (?) di drapo	L 20
Item altri tre veladini di rassa	L 48
Item altre tre . . . turchino e nero	L 45
Item due fasce col oro di dona	L 40
Item una Cotola turchina	L 86
Item un cottolin	L =4
Item una di sotto	L 8
Item una di Stamo	L 4
Item altre due di Stamo	L 6=4
Item altre dieci fasce di donna	L 20
Item otto pari di Calze di donna	L 16
Item quattro Aghi di Donna d'argento	L 16—16
Item altri due Aghi d'argento	L 4
Item un Buzu . . . di Donna	L =4
Item una Scatola	L 1=4
Due Para di Tarluzi	L 4

Catarina relita qm Mattia Marincich in Sua Coscienza come sapeva in presenza delli Testimoni Simun Bakula e Zorzi Jereschin, Rinunziando da stessa Anna a tutti e cadauno Beni Patrni mobili e stabili lasciandoli in perpetuo ai Fratelli ed eredi Suoi Quietanza e Pax. Suma l 1266.

Go Dⁿ Ignazio Baucich VP
feci la presente cosi pregato

¹³ Pokojnog.

¹⁴ Procjenjeno.

¹⁵ Procjena.

¹⁶ Naušnice.

¹⁷ Izrađeno.

¹⁸ Čisti.

Stima od Robbe		
5.	jedna sukna od sukna gotova snaziubom ¹⁹	Fni 12
6.	jedna druga sukna od sukna istoga snaziubom usve	Fni 12
7.	jedna trechia sukna nosena stimano ²⁰	Fni 5
8.	jedan Pandeja ²¹ modri ukojemu je arssina ²² 12 snagiubom	Fni 8
9.	drgrghi Pandia modri obba od postava Snaziubom	Fni 8
10.	Jedan Pandia Billi ukoje arssina 13 Snaziubom	Fni 6
11.	jedan drughi Bili od ista mira Snagiubom usve	Fni 6
12.	jedan Pandia Bili od Postave snaziubom	Fni 4
13.	2 agline xusche od Pana ²³ modroga snaziubom	Fni 9
14.	3 agline xusche od sukna modroga snagiubom	Fni 6
15.	2 Rakna xuscha nova snaziubom	Fni 5
16.	jedan korpet ²⁴ od Pana zarlenoga snaziubom	Fni 4
17.	jedan drughi od Pana snaziubom	Fni 2
18.	Kossulia No 6 od Povisan ²⁵ i od . . . usivena	Fni 12
19.	Kossulia No 5 Muschi od Povisam usivene	Fni 12
20.	3 Traverse ²⁶ xusche modre domachia Postava s naziubom	Fni 2:30
21.	jedna Traversa od Kolura ²⁷ czarvena	Fni 1
22.	jedna Travesa kolor di kafe	Fni :30
23.	Sudari od sville 2 dubrovaschi	Fni 4
24.	3 Sudara od Sville kolurani ²⁸	Fni 3
25.	6 Sudari od Tula Billoga usve	Fni 6
26.	3 Sudara od konza kolurana	Fni :40
27.	10 Sudara kolurana	Fni 5
28.	6 Sudari Bili od Glave xenschi	Fni 5
29.	Kanize od Svile 2	Fni :40
30.	Kanize od Konza 3	Fni :50
31.	Bizava od kolura pari 17 usve stomano	Fni 5:30
32.	Još imajoj kupit jednu skrignu za Robbu	

Fni 209:10

Ovo prima Katta chcer Stipana Zareva od svoga oca ignezin mux koji ima biti Luka Garglich i ja ista Katja chcer Stipanova renuziam²⁹ sve sto bime moglo dochi od moga ocinstva i materinstva

¹⁹ Obrubljena.

²⁰ Procjenjene.

²¹ Ljetna sukna.

²² Lakat, mjera za duljinu, iznosi 75 cm.

²³ Sukno.

²⁴ Donji haljetak bez rukava.

²⁵ Lanena.

²⁶ Pregača. Po Primorju obično zovu pregače one otkane od vune, dok svilene ili lanene običavaju zvati »traversa«, što na talijanskom znači pregača.

²⁷ U boji.

²⁸ Obojeni, u bojama.

²⁹ Odričem se.

usve i posve od svegase dasan kunttenta³⁰ od ovoga sesumi
đalli koja neumichi pisat zinim krix

+ krix Katte Zareve Stipanove

= Luka Gargich

= ja Mijo Gliubekov svidocim kakoje ozgora upisano i viddi zgora
cinittj krix

= ja Ivan Braschin svidocim kakoje ozgora upisano i viddi zgora
cinitti krix

Don Petar Bezich pissa ovo Pismo
prid Svidozima, buduchi molen od
obestrane i vidi podpis od istoga
Luche, i krix gorinzinar(?) i ja
san svidok

* * *

Nota br. 5 (prijevod)

Kaštel Gomilica dne 9. juna 1842. (četrdesetdruge). U prisutnosti potpisanih svjedoka pristupiše Francesca rođena Carev Stjepanova koja je supruga Matije Miloša pok. Petra iz spomenutog Kaštela, koji su došli ustanoviti koliko primaju u miraz od Frančeskinog oca i svekra Stjepana Careva a ovo se sastoji od nakita i ženskog ruha kako slijedi:

	Fio. Kr.
1. Jedan par zlatnih naušnica bilo je procjenjeno	8
2. Jedan drugi par malih zlatnih naušnica bilo je procjenjeno	4:40
3. Jedna zlatna vera ³¹ koja je bila procjenjena	4
4. Jedan par srebrnih kopča koje zapadaju	2
5. Srebrne igle za glavu 14, zapadaju	9:20
6. Srebro na jednoj krunici bilo je procjenjeno	4
7. Četiri suknje od modre raše bile su procjenjene sve četiri	40
8. Druge bijele suknje 3 koje zapadaju sve tri	10:40
9. Druge tri modre suknje od finog lana, ukupno zapadaju sve tri	20
10. Četiri kamižole tako zvane Alje, modre od raše koje zapadaju	8
11. Jedna kamižola od finog modroga sukna ili pak rečena alja koja zapada	4
12. Jedno rakno od modre raše koje zapada	2
13. Bječve para 6 žutih i modrih koje zapadaju	3
14. Marame raznih vrsta svega 12 koje zapadaju	6

³⁰ Zadovoljna.

15. Jedan par cipela koje zapadaju	2
16. Četiri košulje koje zapadaju sve četiri	6:40
17. Dva krožeta od crvene čoje koji zapadaju	8
18. Jedna struka ili takozvane mrtve kose za držanje na glavi	4:30
19. Jedna škrinja koja zapada	6:10

Ukupna svota iznosi u Forintima 152

Gorespomenuti Frančeska i Matija Miloš supruzi izjavljuju da su primili goreoznačeni nakit i ruho od Stjepana Careva oca i svekra spomenutih, što je bilo u iznosu od forinti sto i pedeset dva, kažem u broju 152 i zadovoljavaju se za sebe i svoje nasljednike, nazivajući se potpuno podmirenim od sviju i svakih dobara kako pokretnih, tako nepokretnih, Stjepana Careva, kao i od dobara supruge Stjepana Careva, zvane Vincence i majke i svekrve spomenutih supruža, praveći oni supruzi vječitu odreku u korist sinova spomenutog Stjepana Careva, t. j. Vicka i Ivana, koji su braća i šogori spomenutih supruža. Toliko obećaju držati za dobro, čvrsto i neoporecivo pred svim višim vlastima za sebe i nasljednike.

Sastavljeno, pročitano i rastumačeno na ilirskome jeziku pred potpisanim svjedocima sve kao gore i izjavljuju spomenuti supruzi Miloš da ne znaju pisati ali da potvrđuju za sebe i svoje nasljednike sve kao gore praveći vlastoručne križeve,

+ Križ Frančeske rođene Carev, sada supruge Matije Miloša

+ Križ Matije Miloša supruža spomenute Frančeske

Ja Mihovio Ljubenkov bijah prisutan kao svjedok za sve kao gore i vidjeh postavljati križe

Ja Ivan Braškin pok. Marka svjedok kao gore i vidjeh postavljati križe

³¹ Vjenčani prsten.

³² U originalu glasi:

Castel Abbadessa li 29 Giugno 1842 e quaranta due. Alla presenza dei sotto-scritti Testimonj Comparvero Francesca nata Zarev di Steffano si e moglie di Mattia Milos e figlio qm Pietro dal'suddetto Castello, i quali sono venuti assegnare quanto ricevono in Dotte dal Padre di essa Francesca e suocero, cioe dal Steffano Zarev, e questo si consiste in effetti preziosi e vestiti di donna come segue.

	Fio. kr.
1. Uno paio di orchine di oro furono valutate	8
2. Un altro pajo di orchine piccole di oro furono valutate	4:40
3. Una vera di oro la quale fu valutata	4
4. Un pajo di Fibxie di Argento le quali gostano	2
5. Agi di argento ad uso di tenere in testa S 14 gostano	9:20
6. Argento sopra una Coronetta fu valutato	4
7. Quattro Cottole di Rassa blu furono valutate tutte quatroy	40
8. Altre Cotole bianche S 3 tre le quali gostano tutte tre	10:40

Karta³³ br. 1 (transkripcija)

Karta od Zlata, Srebra i od Robbe stoje odnila Dobra u Gom(ilici) na 18 Vegl. 1844

Parvo svoje Rechine jedne vele i jedne male
 Visje od Srebra Bottun laurani 10
 Visje jedna Fjuba³⁴ od srebra laurana
 Visje srebra stoje odnila na ocenassi
 Visje suknje tri Modre nadignene svom opremom
 Visje jednu panu alju
 Visje druge dvi od sukna
 Visje jedno Rakno

9. Altre tre Cotle blu lino fino gostano in tutto tutte tre	20
10. Quattro Camisole osiano cosi dette Aglie blu di Rassa quale gostano	8
11. Una Camisola di panno fine blu, o pure detta aglia la quale gosta	4
12. Uno Bangale di Rassa blu che gosta	2
13. Calzette paja S 6 di color giallo e blu le quali gostano in tutto	3
14. Facioletti delle diverse qualita in tutte S 12 liquali gostano in tutto	6
15. Un pajo delle scarpe che gostano	2
16. Quatro Camizie le quali gostano tutte quatro	6:40
17. Due Crosetti di Panno Rosso i quali gostano	8
18. Una struca o cosi detti morti capelli ad uso di tenere sulla testa id.	4:30
19. Una Cassa la quale gosta	5:10

Somma totale ascende in Fiorini 152

Dichiarano li su nominati Francesca e Matteo Milos congiungi di aver ricevuto tutti i sui indicati effetti preciosi e vestiti dal Steffano Zarev Padre e suocero dei detti, che fu in un importo di fiorini cento e cinquanta due dice in numero 152 e si accontentano per se e loro eredi, chiamandosi perfetamente sodisfatti di tutti e cadouni beni mobili che stabili del Steffano Zarev, non che anche dei beni della moglie del Steffano Zarev, detta Vincenza e Madre e suocera delli suddetti congiungi renunciandosi ora e per sempre, di non potere piu mai in avvenire ne in alcun tempo pretendere cosa alcuna dei beni del suddetto Steffano Zarev e della di lui moglie Vincenza, facendo essi congiungi la presente perpetua rinunzia in favvore agli figli di Suddetto Steffano Zarev, cioe alli Vincenzo e Giovanni, sono fratelli e cognadi delli suddetti congiungi. Un tanto promettono di sostenere per buono, fermo e irrevocabile inanzi ad chiunque autorita superiore per loro ed eredi.

Fatto, letto ed interpretato in linguaggio illirico inanzi i sotto scritti testimoni tutto come e sopra e dichiarano li suddetti giugali Milos di non saper scrivere ma che affermano per se e loro eredi tutto come di sopra, facendo con le loro mani le croci.

† Croce di Francesca nata Zarev, era moglie di Mattia Milos.

† Croce di Mattia Milos marito della suddetta Francesca.

Ja Michael Gliubechov fui presente Testimonio a tutto come sopra e vidi fare le croci.

Ja Giovanni Braschin qm Marco Testimonio come sopra e vidi fare le croci.

³³ Isprava.

³⁴ Kopča.

Visje korpeta dva od pana
 Visje derani od sae³⁵
 Visje tri baegnizze³⁶ bile dvisu bile duperane³⁷ a jedna nova
 Visje dva pandila Modra, jedan duperan, jedan nije
 Visje dva Sudara od svile
 Visje sudari desegnani i schietti sto vezze
 Visje bicav para cetiri a je i visje
 Visje kanize dvi od svile
 Od obuće sto vechie
 Visje traverse cetiri
 Visje kosugl sto nosi

* * *

Karta br. 2. (transkripcija)

Karta od Zlata i srebra i Robe Sestre Stane u Gomiliczi 1845

Parvo Zlatne jedne Rechine

Visje laurani bottuni 8

Visje Srebrenu britvu i medaglia i stoje bilo ostali bokuni srebra

Visje dvi pana aglie

Visje jedan pani korpet

Visje jedna Sukgna nacignena sopremom

Visje jednu drugu sukgnu kouje iskupila iz tange³⁸ koju je sukgnu prodala i kupila Rechine

Visje sukna lakat³⁹ 27 stosmo bili ucinili serdarevima ujedno

Visje jedan pandio nesavršen

Visje druga dva pandila duperana

Visje prehije rasak (?) sto rechie po dusi

Visje tanke vune sto rechie po dusi

Visje sudara dva od svile

Visje schietti sto recce po dusi

Visje bicav tri para

Visje postole dvoje jedne nove a jedne duperane

Visje jedno rakno

Visje traverse tri

Visje kosugl

Analizirajući ove popise, prema kojim možemo prilično točno rekonstruirati žensku narodnu nošnju u uporabi u Kaštel Gomilici između konca XVIII. i polovine XIX. stoljeća, upada nam u oči razmjerna oskudnost ruha a naročito rublja, koje se, prema tim Notama, davalo udavačama u ime opreme. Pogotovo, ako se uzme u obzir, da je to bilo sve, što su od svojih roditelja ili pak braće primale prigodom udaje, i što se tako detaljno popisivala svaka sitnica. No, možda u nji-

³⁵ Sarza, carza = neuvaljeno domaće sukno.

³⁶ Suknje.

³⁷ Rabljene.

³⁸ Iz mastione.

³⁹ Vidi bilj. br. 22.

ma nije bilo uvijek uneseno i ono ruho, koje je djevojka već otprije imala, i koje je bilo njena lična svojina. Jer se u mnogim našim krajevima djevojkama prepuštao, u svrhu pripremanja miraza, poneki sitni kućni prihod. Posebno u Kaštelima ostavljao bi im se djelomično onaj od prodaje mlijeka, voća, povrtlarskih proizvoda, a u cjelosti glavna njihova zarada, utržak od pranja rublja za grad.⁴⁰

Ne smijemo se čuditi relativno malom broju košulja, od 4 do 6 komada, koje su se u ono doba davale udavačama u opremu, kada znamo da je košulja u svojstvu donjeg rublja ušla u uporabu po bogatim i kulturnim gradovima tek koncem XV. stoljeća, a da se i onda smatrala priličnim luksuzom. Sigurno je prema tome, da se kod seljaka pojavila u toj funkciji razmjerno kasnije. No zato doznajemo iz naših popisa, da ih je bilo u uporabi »di lin«,⁴¹ »od povisma«⁴² t. j. od lana, tanjih i debljih, pa čak i »con disegno«⁴³ što nam dozvoljava pretpostavku, da ih je možda bilo i vezenih. Ne možemo sa sigurnošću utvrditi, da li se ta oznaka »con disegno« odnosi na vez ili pak na neku imprimiranu tkaninu, od koje je možda košulja bila izrađena. Pošto je tekstil od kojeg se u ono doba izrađivalo narodno ruho, osim rijetkih iznimaka, bio domaći proizvod, a narodne su se košulje općenito šivale od bijeloga latka, mi bismo više naginjali pretpostavci, da »con disegno« može značiti izvezeno. Kakav je pak bio taj navodni vez, da li bijeli ili šareni, jesu li šare bile narodne ili izrađene prema građanskim predlošcima, ne možemo iz odnosne Note doznati, a ne možemo ni po analogiji s kasnijim košuljama ove nošnje, jer nam se vezene košulje, ukoliko ih je možda u starini i bilo, nisu sačuvale.

Zanimljivo je napomenuti, da jedna od tih djevojaka donosi u svojoj opremi i 5 muških košulja, vjerojatno kao ugovoreni dar svome budućem suprugu, jer darovi pripremljeni za svatove, nisu se unosili u Notama.

Od ostalog donjeg rublja susrećemo u ovim popisima samo podsuknje, a i to osim jedne za koju izričito kaže: »Item una (Cotola) di sotto,⁴⁴ za druge pod nazivima »Cottolin bianco«,⁴⁵ di Stamo«,⁴⁶ »cotole bianche«⁴⁷ možemo pretpostaviti da se ti izrazi odnose na podsuknje jedino stoga, što su gornje ljetnje suknje i kada su »di Bombaso«⁴⁸ obično označene kao »Pandil« ili »Fustagno«, izrazi koji se, kao što je poznato, upotrebljavaju u Dalmaciji isključivo za gornje suknje.

⁴⁰ Sve do konca prvog sjetskog rata običavalo se u Splitu davati rublje na pranje »lavanderama« (praljama) u Kaštelima. One bi pridigle rublje u ponedjeljak, a povratile ga opranog u četvrtak. Taj je običaj prestao nakon prvog svjetskog rata izgradnjom brojnih novih kuća providenih praonama.

⁴¹ Vidi Nota br. 1 = od lana.

⁴² Vidi Nota br. 4.

⁴³ Vidi Nota br. 3 = sa šarama.

⁴⁴ Vidi Nota br. 3 = podsuknja.

⁴⁵ Vidi Nota br. 3 = bijela suknjica.

⁴⁶ Vidi Nota br. 3 = od pamuka.

⁴⁷ Vidi Nota br. 5 = bijele suknje.

⁴⁸ Vidi Nota br. 1, Nota br. 3 = pamučna.

Ipak, čini se, da su djevojke relativno bolje bile opskrbljene gornjim ruhom, nego rubljem, osobito suknjama i »Veladini(ma ili Camisola(ma) detti Aglia«⁴⁹ čije su boje i materijal bili većinom u skladu.

Prema podacima crpljenim iz gornjih Nota, možemo sa sigurnošću ustanoviti materijal od kojeg su suknje bile šivane, kao i njihove boje.

Materijal od kojeg su se krojile zimske suknje bio je isključivo domaće sukno, što nedvojbeno potvrđuju upotrebljeni izrazi: »di rassa turchina«,⁵⁰ »od sukna«,⁵¹ »di rassa blu«.⁵² Pod nazivom raša i sukno narod i danas podrazumijeva debelo domaće tkanje, sukanjski tkano na horizontalnim krosnama, od vune domaćih ovaca, a zatim uvaljano; dočim lađanije tkanje, postavski tkano a neuvaljano, zove carza ili bedena. Prema tome zaključujemo, da su suknje izrađene od spomenutog materijala bile zimske. Iz jedne Note doznajemo i širinu sukanja, koja nije bila mala: »kojemu je aršina 13«.⁵³ Boja zimskih sukanja bila je obično tamno modra, a u starije doba imale bi ponekad i po jednu zelenu suknju. Od 1840. god. nadalje, ne nalazimo više spomenute suknje takove boje, pa bismo mogli pretpostaviti da je otprilike tada zelena boja za suknje izašla iz uporabe, tim više što joj na terenu, gdje ima još pohranjenih nošnja iz druge polovine XIX. stoljeća nema više traga. Ma da je uglavnom po čitavoj Dalmaciji boja narodnih sukanja modra, pamte još i po šibenskoj okolici da ih je bilo i zelenih, koje su se nosile u svečanim prigodama. To nam, osim usmene predaje, potvrđuje i već spomenuta »Nota od robe« iz Vodica iz 1738. god.

Ljetne suknje diferenciramo po tome, što nisu označene kao »Cotolo«, već kao »Fustagno di Bombaso«, »Pandil di Bambaso«, »Pandia modri«, »Pandia Billi«, »Pandia od Postave«, »Cotolo blu lino fino«,⁵⁴ »Baegnizza«,⁵⁵ što sve ukazuje na lagani materijal, lan i pamuk, od kojeg su bile pravljene. Što se tiče njihove boje, ona je pretežno modra, rjeđe bijela. A teško je po njihovim oznakama, osim po nazivima, što ne mora baš uvijek biti točno, razlikovati u našim Notama bijele suknje od podsukanja.

Premda u tim popisima ne nalazimo podataka za kroj sukanja, nemamo razloga da ga zamišljamo drugačijim od onoga na slici Kaštelanke u knjizi Dra Francesca Carrare — La »Dalmazia descritta«, izdanoj 1846. god., koja nam daje prvi poznati grafički prikaz kaštelanske nošnje.⁵⁶ Na ovoj je slici široka suknja, sa otvorom na stranama,

⁴⁹ Vidi Nota br. 5 = veladini ili kamižole takozvane alje.

⁵⁰ Vidi Nota br. 2 = od modre raše.

⁵¹ Vidi Nota br. 4 = od sukna.

⁵² Vidi Nota br. 5 = od modre raše.

⁵³ Vidi Nota br. 4.

⁵⁴ Vidi Note br. 2, 3, 4 i 5 = modra suknja od finog lana.

⁵⁵ Karta od Zlata Srebra i Robbe pod br. 1 = brnjica, suknja,

⁵⁶ La Dalmazia descritta dal professore Dottor Francesco Carrara, con 48 tavole miniate rappresentanti i principali costumi nazionali, Zara, 1846.

Ova knjiga, kao i još nekoliko djela koja je otpočela izdavati tiskara Batara, ostala je nedovršena, te je prekinuta na str. 192., a od 48 najavljenih prikaza narodnih nošnja, otštampano ih je samo 24.

sitno nafaltana. Na gornjem dijelu ima duboki, vjerojatno postavljeni, soć, a na dnu uski rub u svijetloj boji. Gornji dio završava komadom skrleta, opšivenog »galunom«⁵⁷ kojeg spominje i jedna od naših Nota.⁵⁸ Kasnije, kada je luksus zavladao ovom narodnom nošnjom, »galun« je bio zamjenjen zlatovezom, a skrlet »veludom«.⁵⁹ Kroj suknje na kaštelanskoj nošnji iz god. 1869., pohranjenoj u Etnografskom muzeju u Splitu, ni po čemu se ne razlikuje od gore opisanog. Takav se kroj održavao nepromjenjen sve do nestanka te nošnje.

Povrh košulje nosio se, priljubljen uz tijelo, haljetak bez rukava, otvoren oko vrata, sprijeda zakopčan i sa strane ukrašen srebrnim pucetima. Sizao je nešto ispod pasa, t. j. ispod suknje, a nalazimo ga i u kasnijim fazama te nošnje pod istim nazivom »korpeta«. U našim Notama spomenut je kao »un Corpetto di Scalatina«,⁶⁰ »un Corpetto di Panno«,⁶¹ »un Corpetto di Fanella rosso«,⁶² »un Corpetto di Rassa rosso«,⁶³ »jedan korpeta od Pana zarlenoga snaziubom«,⁶⁴ »jedan drugi od Pana snaziubom«, »due Crosetti di Panno Rosso«,⁶⁵ te najzad jedan jedini put, uz jedan od flanela i drugi od raše, oba crvena i »tre Corpetti di Bombaso«.

Premda je uobičajena boja korpeta za mlade žene bila skrletno crvena, moramo ih ipak razlikovati prema materijalu od kojeg su bili krojeni. Na najvišoj cijeni bio je onaj materijal, kojeg nalazimo pod nazivom »Panno rosso«, t. j. crvena čoja ili skrlet. Upotrebljavao se kao ukras narodnog ruha čak i po onim mjestima, gdje je inače sav ostali tekstil bio autohtone izradbe, a prema količini upotrebljenog skrleta, odmjerivalo se i bogatstvo nošnje. I narodna pjesma smatra ga naročito vrijednim i kada hoće da istakne raskoš nošnje, ovako je opisuje:

I pokrojih na njih čisti skrlet,

Čisti skrlet i zelenu svilu.⁶⁶

Mletačka vlada, znajući koliko narod drži do skrleta i kako teško do njega dolazi, obzirom na skupoću istog i s razloga što se morao plaćati u gotovom novcu, nagrađivala je preko svojeg »Provveditore«⁶⁷ pobjednika sinjske Alke sa 4 lakta⁶⁸ najfinijeg skrleta. Tu je nagradu kasnije austrijska vlada pretvorila u 800 dalmatinskih lira, računajući

⁵⁷ Širit.

⁵⁸ Vidi Nota br. 3.

⁵⁹ = Baršun, kadifa.

⁶⁰ Vidi Nota br. 1 = jedan korpeta od Škarlatine.

⁶¹ Vidi Nota br. 2 = jedan sukneni korpeta.

⁶² Vidi Nota br. 3 = jedan korpeta od crvenog flanela.

⁶³ Vidi Nota br. 3 = jedan korpeta od crvenne raše.

⁶⁴ Vidi Nota br. 4, snaziubom = obrubljen.

⁶⁵ Vidi Nota br. 5 = dva krožeta od crvenog sukna, čoje, škrleta.

⁶⁶ Vuk Stefanović Karadžić = Srpske narodne pjesme II/59 — Kraljević Marko i beg Kostadin.

⁶⁷ = Upravitelj, rukovodilac.

⁶⁸ = isto što i aršin, mjera za duljinu, mjerio je 75 cm.

pri tome svaki lakat skrleta po lira 200.⁶⁹ Uzmemo li u obzir da se cijena jedne cijele suknje kretala u ono doba između 100 i 180 lira, a znamo kolika joj je bila metratura, to zbilja možemo smatrati skrlet najskupocjenijim materijalom upotrebljavanim za narodno ruho. No nije svaka djevojka sve korpete primala od tako vrijednog tekstila. Naše Note spominju i »Skalatinu«, domaću imitaciju skrleta od vrlo tanke raše skrletne boje, pa čak i rašu i flanel, kao materijal od kojeg su se korpeti krojili. Izraz »Snaziubom« kojim nalazimo opisane korpete u Noti br. 4, možemo sa sigurnošću tumačiti riječju opšiven, obrubljen, jer su u stvari razni korpeti, koji su se do danas sačuvali uvijek obrubljeni svilenom vrpcom različite boje.

Poslije sukanja i korpeta, možemo smatrati »veladine« ili »Cami-sole così dette Aglie«,⁷⁰ jednim od glavnih dijelova ove nošnje. Izraz »Aglia«, koji nalazimo i u starijim talijanskim tekstovima, daje nam naslutiti narodno porijeklo ovog dijela nošnje, a i inače naziv »Alja, aljina« stalno susrećemo po čitavom dalmatinskom području, kao naziv za međusobno čak i veoma različite odjevne predmete, počevši od dugih zimskih haljina i kabanica, pa sve do veoma kratkih haljetaka. Posebno pak u Kaštelima alje su bile haljetak s dugim rukavima, sprijeda otvoren, koji je, priljubljen uz tijelo, sizao do pasa a nosio se povrh korpeta.

U našim Notama materijal alje su »pano«⁷¹ i »rassa«⁷² a boja im je obično modra. Ali u onim Notama u kojima je spomenuta zelena boja za suknje, zabilježene su i alje zelene boje, po čemu bi izgledalo da su se običavale nositi u istoj boji.⁷³ Na spomenutoj slici Carrare iz 1846. god., kad naše Note već odavna ne spominju više zelenu boju, vidimo još uvijek zelenu alju, ali uz modru suknju. U zadnjoj fazi ove nošnje nosile su se i suknje i alje isključivo crne boje.

U Noti br. 4, iz 1840. god. spominju se i alje »snaziubom« t. j. opšivene vrpcom ili tkaninom različite boje. Düringsfeldova spominje »karmoisin sammtene Aufschläge«⁷⁴ 1857. god., pri opisivanju kaštelanske nošnje. Kasnije je takav naziub ili porub dostigao veliki luksus, te se najčešće izrađivao od tamno crvenog veluda⁷⁵ ukrašenog zlatovezom, u skladu po boji i materijalu sa slično vezenim gornjim dijelom suknje i pregačom.

Sve do konca XIX. stoljeća zlatovez je bio prilično razvijena grana naše domaće radinosti, kojom su se uglavnom bavile splitske vezilje i trogirski samostani, baš u vezi s narodnom nošnjom. Šare tog zlatoveza nisu imale narodnog obilježja; vezilje su se pridržavale opće-

⁶⁹ = Vidi: Giuseppe Modrich — La Dalmazia — Torino—Roma 1892., str. 379.

⁷⁰ = Kamižole rečene alje.

⁷¹ = sukno, čoja.

⁷² = raša, domaće sukno.

⁷³ Vidi Nota br. 1.

⁷⁴ Ida von Düringsfeld — Aus Dalmatien — Prag 1857, str. 150.

= skrletno crveni rub.

⁷⁵ = baršun, kadifa.

nitih modernih uzoraka bez izrazitih stilskih karakteristika, koje bi ih izdizale iznad prosječnosti. I sama tehnika rada znatno je zaostajala za onom na prekrasnim primjercima starinskog ruha, pohranjenim po našim crkvenim riznicama. Izradba zlatoveza iščezla je iz naše domaće radinosti između konca XIX. i početka XX. stoljeća, istodobno s nestankom splitskog i kaštelanskog stajaćeg ruha kome je bila namijenjena.

Između brojnih naziva odjevnih predmeta na našem jeziku čak i u talijanskim tekstovima, u Noti br. 1 nailazimo na jedan od rijetkih tragova venecijanskog upliva na našu nošnju, u predmetu označenom kao »un Bucassin di Bombaso«. ⁷⁶ No i u tom slučaju ne znamo da li je poprmljen samo naziv ili pak i funkcija toga predmeta, tako tipičnog za pućanke venecijanskog područja, koji je njima bio pregaća, ali istodobno služio za pokrivanje glave pa čak i lica. U pomanjkanju grafičkih prikaza dalmatinske narodne nošnje prije konca XVIII. stoljeća, ⁷⁷ odnosno konca XVII., ⁷⁸ a kaštelanske prije XIX., ⁷⁹ ne možemo pouzdano ustanoviti, da li je »bucassin« služio i kod nas u iste svrhe. Prema poznatim nam starijim primorskim nošnjama pretpostavljamo da je kod nas mogao biti samo tuđi naziv za pregaću. Nalazimo ga spomenutog jedino u ovoj Noti iz 1798. god., dok ga u kasnijima više ne susrećemo.

Ali ne susrećemo ni pregaće uopće sve do 1840. god., kada nalazimo po prvi put spomenute »traverse«, ⁸⁰ i to sudeći po označenoj im procjenbenoj vrijednosti, od vrlo skromnog i jeftinog materijala. I doista, pregaća nije inače bila sastavni dio stajaćeg primorskog ruha, pa tako ni kaštelanskog, te je ne nalazimo ni u prikazu takove nošnje kod Carrare, ni u onome Ludwig Salvatora Habzburgškoga. ⁸¹ Ona se

⁷⁶ = pamučni »bucassin«. Giuseppe Boerio, Dizionario del dialetto veneziano, Venecija 1856.; tumači riječ *bucassin* ovako: detto anche mezza tonda, sorta di vesta e abbigliamento di alcune nostre donne volgari, specialmente delle Chioggiote quando escono di casa, alla maniera della Tonda, il quale consiste in un grembiale agiatto per le più di tela lina, al didietro allacciato alla cintola e rimbocato sul capo, onde possano ricoprirsi anche il volto e ripararsi.

⁷⁷ Abate Alberto Fortis dao je prvi poznati nam grafički prikaz narodnih nošnja Morlaka u svojoj knjizi *Viaggio in Dalmazia*, izdanoj u Veneciji 1772.

Da li je u nama nepristupačnim djelima Enea Vice, Abraham Bruyna, J. J. Boissarda, Bretona, Cesare Vecellija i drugih, koje spominje Max von Boehn u svojoj *Die Mode*, izdanoj u Münchenu 1923., bio i poneki prikaz dalmatinskih nošnja, o tome, zbog pomanjkanja podataka i nemogućnosti da do tih djela dođemo, ne možemo govoriti.

⁷⁸ Osamljeni prikaz jedine jedine nošnje Morlaka dao je na strani 13 svojeg *Voyage de Dalmatie de Grece et du Levant*, George Wheler još god. 1689.

⁷⁹ Vidi bilješka 56.

⁸⁰ Traversa = pregaća.

⁸¹ Bivši nadvojvoda Ludwig Salvator Habzburgski, poznati putopisac, izdao je prikaz dalmatinskih nošnja između god. 1870.—76. u posebnim sveskama, pod naslovom: »Serben an der Adria«. Kasnije ga je nadopunio i ponovno izdao god. 1905. pod naslovom: »Das was verschwindet«.

Slike ove knjige bile su, po akvarelima izrađenim na licu mjesta od samog autora i po fotografijama Don Antonia Vivesa a po uputama i pod nadzorom autorovim, precrtane od slijedećih slikara: Franza Bohumila Doubeka, Paula Joanowitza (Jovanovića?), Emila Lauffera, Petra Maixnera i Guida Mannesa.

pojavljuje tek kasnije i na takvom ruhu, veoma izdaleka slijedeći evropsku modu,⁸² više kao znak luksusa i raskoši nego li funkcionalne potrebe, izrađena od skupog i nepraktičnog materijala i bogato ukrašena. A onda, istodobno s takvim pregačama pojavljuje se otraga i fijok⁸³ s vezanim krakovima. Uz radnu nošnju, koja se djelomično i do danas sačuvala, nosile su se obično pregače od povisma, te su takve, po svoj prilici, i one zapisane u našim Notama.

Nasuprot tome ostao nam je zabilježen u skoro svim Notama jedan drugi odjevni predmet i to: »bancal, bancal« ili rakno. To je bila neka vrsta primitivnog šala izrađenog od raše, koji je zimi zamjenjivao kabanicu. Pomalo se njegova funkcija znatno ograničila, te je ostao u uporabi do naših dana jedino kao znak dubokog koruta. Njime žene pokrivaju glavu i ramena, a izrađuje se, shodno njegovoj funkciji, isključivo u crnoj i tamno modroj boji.

Opremu su nadopunjavali razni sitni odjevni predmeti, koji su nam također ostali točno zabilježeni, kao: pasovi, marame, obuća i nakit.

Među njima nalazimo u velikom broju pasove,⁸⁴ čak i po desetak komada u pojedinim opremama. Kod većine ne nailazimo na nikakvu oznaku, koja bi ih potanje obilježila, no, pošto su u kasnijim Notama i Kartama na našem jeziku označeni pod nazivom »kanica«, možemo opravdano pretpostaviti da su bili slični ostalim poznatim nam kanicama dalmatinskog primorja. Tim više što imamo zabilježene kanice od svile i kanice od konca.⁸⁵ Fine svilene kanice, s degeneriranim stablom života ili kockama kao šarom, nalazimo više manje duž čitavog Primorja, počevši od Pača pa sve do Dubrovnika, gdje su se pretežno i izrađivale. Bile su oduvijek na visokoj cijeni i smatrale se kao naročiti luksus. Da li su nešto slične bile i one zabilježene u našim Notama ne možemo ustanoviti, jer nam kanice u Kaštelima nisu ostale sačuvane. Točnije smo obaviješteni o »Fasse col oro di dona,⁸⁶ što se vrlo vjerovatno odnosi na pasove od zlatnog i srebrnog širita, zatkopčane rozetama ili kitama, a koje su nam ostale sačuvane uz staro kaštelansko ruho.

Nisu manje brojne ni marame na koje nailazimo u ovim popisima, ali njih treba razlikovati prema njihovoj funkciji: jednima se pokrivala glava, druge su se nosile oko vrata, treće pak, dok se još nisu nosile pregače, pričvršćene o pas visjele su niz suknju, dok su najjednostavnije i najskromnije bile upotrebljavane kao džepne maramice, koje su se nosile u ruci.

⁸² Oko polovine XIX. stoljeća omiljeni ukras modnih haljina bile su pregače, zapravo pregačice od luksuznog materijala.

⁸³ Vezanka.

⁸⁴ Note br. 1, 3, Karta br. 1.

⁸⁵ Karta br. 1.

⁸⁶ Nota br. 3. — Ženski pasovi sa zlatom.

Najbolji putokaz za diferenciranje popisanih marama daju nam Note 3 i 4, u kojima nalazimo ništa manje nego 23, odnosno 30 marama, pod raznim oznakama.

U Noti br. 3 trinaest komada označeno je kao »bavari«,⁸⁷ što, prema značenju ove riječi na talijanskom jeziku, mislimo da se odnosi na one marame, koje su se nosile oko vrata, ukrštene na prsima, kasnije poznate pod nazivom »polutine«. One su se tokom vremena bogato razvile, te su se u posljednjoj fazi kaštelanske nošnje izrađivale od svile ukrašene zlatovezom. Potvrđuje pretpostavku, da se riječ bavaro odnosi na polutine, činjenica, što su par puta zabilježene u Notama kao »Bavaro designato«,⁸⁸ »Bavari di donna con disegno«,⁸⁹ te što i Düringsfeldova zna da »das Halstuch ist glänzend weiss und reichgestickt«. ⁹⁰ Istoj uporabi mislimo da su bili namijenjeni i »Sudari od sville dubrovaschi«, spomenuti u Noti br. 4, svilene marame od prave domaće svile, fini ručni rad, koje su se izrađivale i po ostalim mjestima našeg Primorja,⁹¹ no od kojih su, zbog profinjenosti izradbe, bili najviše na glasu oni izrađeni u Dubrovniku. Ovim potonjima starije žene pokrivala su i glavu.

Teže je snaći se između ostalih brojnih »Fazoletti«⁹² i šudara i točno odrediti njihovu funkciju. Svakako, jednama se pokrivala glava, dok su drugi visjeli niz suknju stajaćeg ruha. Vjerojatno oni izrađeni »con disegni e lavori«⁹³ služili su za pokrivanje glave, jer su nam poznati takvi stariji svileni izrađeni zlatovezom, u skladu s odnosnim polutinama po materijalu i izradbi. U istu svrhu sigurno su služili i »Sudari od Tula billoga«,⁹⁴ inače uobičajeni i po mnogim drugim mjestima Dalmacije. Kasnije su ovakve marame bile zamijenjene »Blondama«⁹⁵ u raznim pastelnim bojama, dok nisu i ove potpuno iščezle sa stajaćeg ruha, tako da je glava ostajala otkrivena kako bi se mogao vidjeti skupocjeni »tremanat«,⁹⁶ zataknut u pletenice.

⁸⁷ Ovratnik.

⁸⁸ Našarani ovratnik.

⁸⁹ Ženski našarani ovratnik.

⁹⁰ U prevodu glasi: »marama oko vrata je sjajno bijela i bogato izvezena.

⁹¹ Još i danas se ponegdje izrađuju. Posebno u Kaštel Gomilici tkaju takve marame supruga i kćerka Carev Ivana pok. Petra, no, u pomanjkanju materijala, ne upotrebljavaju više kod izradbe istih »bavelu« (vanjske niti svilene bube), već ih tkaju od umjetne svile.

⁹² Marame.

⁹³ Sa šarama i vezom.

⁹⁴ Nota br. 4.

⁹⁵ Blonde, prema »Der grosse Brockhaus« iz 1929., su svilene ili polusvilene čipke, djelomično šivane, djelomično izrađene na batiće. Obične su im šare krupni cvjetovi ili drugi ornamenti, na mreškastom polju. Duguju ime svojoj žučkastoj boji. Najviše su se izrađivale u Chantilly-u i u Bayeux-u u Francuskoj, te u Erzgebirgu u Saskoj.

Marame od blonde, koje su se nosile u Kaštelima, bile su fabrična imitacija u svili gorespomenutih čipaka.

⁹⁶ Tremanat ili trepečalo bila je duga zlatna igla, koja je završavala kitom cvijeća, katkada još k tome leptiricom ili golubicom, a bilo ih je na tri, na pet, na sedam grana, već prema broju cvjetova. Najljepše su se izrađivale u filigranu, bogato ukrašenom sitnim biserjem, ali ih je bilo i od samoga zlata.

»Šudari od Sville«⁹⁷ vjerojatno su oni, koji su se nosili obješeni niz suknju, a manje vrijedni bili su sigurno upotrebljavani uz svakidašnju nošnju, jer i toj su bile neizostavni rekvizit marame oko vrata i na glavi.

U Noti br. 3 između ostalih imamo zabilježenu i »una Marama a righe rosse«⁹⁸. Čime se pak ona diferencirala od ostalih i zašto je baš u tom jedinom slučaju zadržala svoj narodni naziv i u talijanskom tekstu, bilo bi teško protumačiti.

U talijanskim tektovima nailazimo u 1. i 3. Noti, na još jedan čisto narodni naziv, a to je »Terluzzi« (trluci). Naziv i predmet su autohtonog porijekla a i danas u općenitoj upotrebi po čitavoj Dalmaciji. Dapače, to je jedan od rijetkih dijelova nošnje, koji se i kraj naglog nestajanja iste, još uvijek održao.

Nakit pridjeljivan u opremu udavačama ovih Nota mijenjao se, nadopunjavao i rastao iz godine u godinu, ostajući ipak vrlo skroman prema kasnijem bogatom nakitu cve nošnje, kakav je ostao sačuvan po imućnijim kaštelanskim obiteljima sve do drugog svjetskog rata. Da li je uzrok tome, što su mlade nevjeste prigodom vjenčanja primale veći dio svojih poklona u nakitu, kao što tvrdi Düringsfeldova,⁹⁹ danas ne možemo točno ustanoviti.

Kako doznajemo iz prve Note iz god. 1798. pomenuta udavača dobila je samo osam srebrnih igala, po svoj prilici od onih, koje su služile za pričvršćenje pletenica povrh uha,¹⁰⁰ prema ondašnjem načinu češljanja, koje je trajalo sve do iza polovine XIX. stoljeća. Udavača iz Note br. 2 iz 1809. god. dobiva tek nešto više, naime sedam srebrnih medaljica na krunici »di Cocco«¹⁰¹ i jedan par naušnica. Skromna je u tom pogledu i treća Nota bez oznake godine, ali, sudeći po rukopisu iz istog doba kao i druga, te ona bilježi također samo krunicu sa srebrnom medaljom i šest igala. U Noti br. 4 iz 1840. god. uz srebro za neizostavnu krunicu, koja se obično nosila obješena niz pas, te dva para »Rechina«¹⁰² velikih i malih, pojavljuju se po prvi put i srebrna puceta za korpet, a u Noti br. 5 iz god. 1852. uz dva para naušnica velikih i malih i srebra za krunicu, nalazimo i zlatnu »veru«¹⁰³ i par srebrnih kopčica,¹⁰⁴ vjerojatno onakvih, kakve su se po ugledu na grad, nosile na nestvama.¹⁰⁵ Identičan nakit popisan je u Karti br. 1 iz 1844.

⁹⁷ Vidi Karta br. 1.

⁹⁸ Marama na crvene pruge.

⁹⁹ Vidi »Aus Dalmatien« str. 150.

¹⁰⁰ Povrh ušiju savile bi se pletenice u kolač i pričvrstile iglama.

¹⁰¹ Finije krunice bile su »di Cocco«, t. j. zrnca su im bila izrezbarena od komadića kokosovih ljusaka. Jednostavnije su bile izrađene od sjemenaka divljih rogača.

¹⁰² Naušnice.

¹⁰³ Vjenčani prsten.

¹⁰⁴ »Fibbie«.

¹⁰⁵ Nestve ili mestve bile su kožnate papuče, orijentalnog oblika, koje su se nosile u Kaštelima.

god. dok u zadnjoj, iz 1845. god., nailazimo opet na novi predmet: srebrnu britvu,¹⁰⁶ koju su samo udate žene nosile obješenu niz pas.

Nigdje ne nailazimo zabilježen »tremanat«,¹⁰⁷ koji je kasnije postao jedan od najluksuznijih dijelova nakita pripadajućeg toj nošnji. Možda se pojavio tek u vezi s promjenom češljanja, no mi danas nismo više u mogućnosti da točno ustanovimo kada se to desilo. Poznato nam je samo da su se u zadnjoj fazi te nošnje žene plele s dvije pletenice, koje bi se, polazeći od potiljka, obmotale oko glave, a u te pletenice bi se u svečanim prigodama zataknuo tremanat. Taj način pletenja na koji i inače često nailazimo po Dalmaciji, bio je toliko tipičan za Kaštela, da i u Splitu, gdje su se varošanke jednako plele, nazivale su taj način »po kaštelansku«.

Kao kuriozitet i dokaz da je i ta nošnja, kao i neke druge primorske i varoške nošnje, izdaleka slijedila gradsku modu, navešćemo jednu stavku iz Note br. 5 iz 1842. god: »una struca o cosi detti morti capelli ad uso di tenere sulla testa«. ¹⁰⁸ Eto opet i tu u talijanskom tekstu domaći naziv kao što ih često susrećemo u ovim Notama.

Završavajući na temelju priopćenih Nota od dote ovu našu analizu starije kaštelanske nošnje, moramo ipak zaključiti da bi, u pomanjkanju starijih grafičkih prikaza iste, kao i pismeno utvrđenih podataka i opisa, bilo vrlo problematično upuštati se u utvrđivanje njevog porijekla sada, kada je već decenijama nestala.

Jedino, obzirom na porijeklo kaštelanskog pučanstva, zatim narodnih naziva pojedinih dijelova nošnje čak i u talijanskim tekstovima, nadalje pretežno domaćeg materijala upotrebljavanog kod njene izradbe, možemo donekle opravdano pretpostaviti da je bila autohtonog porijekla.

Ali, u kolikoj je mjeri susjedni grad vršio utjecaj na njen razvitak, da li je tokom vremena možda i pridonio stanovitim promjenama, ili se pak njegov upliv ograničio na uvođenje finijeg industrijskog materijala kod njene izradbe, nismo u mogućnosti da ustanovimo. A to ne možemo utvrditi ni po analogiji te nošnje s onom susjednog Splita, jer se, prema usmenoj predaji,¹⁰⁹ jedan dio splitskih varošana, zapravo stanovnici Velog Varoša, deselio iz Kaštela, čime bi se dala protumačiti i skoro potpuna identičnost ovih dvaju ženskih nošnjā. Razumljivo, gradska se varoška nošnja jače i ranije urbanizirala, i poprimanjem stanovitih modnih oblika prilično je degenerisala, dok je u Kaštelima nošnja zadržala do kraja svoj originalni kroj i ostale tradicionalne karakteristike.

¹⁰⁶ Britva je svagdje po Dalmaciji emblem domaćice, nosi se obješena niz pas na sindiru, a služi za rezanje kruha i sličnoga. Dok su obične seoske britve od rogovine i željeza veoma rustično izrađene, po Primorju bile su uobičajene srebrne, veće i manje, već prema blagostanju pojedinih mjesta. Možda najljepše bile su one u Kaštelima, bogato izrađene u srebru ili pozlaćenome srebru, s koricama ukrašenim filigranom i graviranim oštricom. Karakterističan za Kaštela bio je gušter na rubu korice.

¹⁰⁷ Vidi bilješku br. 96.

Možemo stoga samo da zažalimo, što je proučavanje dalmatinske etnografije i s tim u vezi materijalne kulture tog područja, ako izuzmemo Fortisa, zapravo otpočelo tek oko polovine XIX. stoljeća, kada je već mnogo toga, što je moglo i moralo biti zabilježeno i proučeno, nepovratno propalo i tako ostavilo u proučavanju našeg narodnog života praznine, koje se neće ni u budućnosti moći popuniti.

¹⁰⁸ U prevodu glasi: »jedna struka ili takozvane mrtve kose, za držati na glavi«.

¹⁰⁹ Još 1948. godine, onda 93. godišnji Kaliterna Tome pok, potvrdio je tu tradiciju piscu ove radnje.

KONSULTIRANA LITERATURA:

- George Wheler — Voyage de Dalmatie, de Grèce et du Levant — Amsterdam 1689.
- Abate Alberto Fortis — Viaggio in Dalmazia — Venezia 1774.
- Dr Francesco Carrara — La Dalmazia descritta — Zara 1846.
- Giuseppe Boerio — Dizionario del dialetto veneziano — Venezia 1856.
- Ida von Düringsfeld — Aus Dalmatien — Prag 1857.
- Valtazar Bogišić — Pravni običaji u Slovena — Zagreb 1867.
- Ludwig Salvator Habzburgski — Serben an der Adria — Leipzig 1870—76.
- Pompeo Molmenti — La storia di Venezia nella vita privata — Venezia 1880.
- Vuk. S. Vrčević Rišnjaniin — Tri glavne narodne svečanosti: Božić, Krsno ime i svadba — Pančevo 1883.
- Razni — Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild — Dalmatien — Wien 1892.
- Giuseppe Modrich — La Dalmazia — Torino-Roma 1892.
- Max von Boehn — Die Mode — Menschen und Moden in Mittelalter. 16, 17, 18, 19 Jahrhundert nach Bildern und Kupfern der Zeit. München 1923.
- Edvige Salvi — Il Ricamo nella Storia dell'Arte — Milano 1928.
- Gaston Migeon — Les arts du tissu — Paris 1929.
- Der Grosse Brockhaus — Leipzig 1929. (II sveska).
- Marko Perojević — Postanak Kaštela — Sarajevo 1934.
- Dr Edmund Schneeweiss — Grundris des Volksglaubens der Serbo-kroaten — Celj 1935.
- Dr Ivan Bulić — Kućna zadruga podloga porodične i privredne organizacije u Južnih Slovena — Split 1938.
- Dr Ferdo Čulinović — Narodno pravo — Zbornik pravnih misli iz naših narodnih umotvorina — Beograd 1938.

R é s u m é

QUELQUES NOTES DE DOTS DE KAŠTEL GOMILICA

Après avoir examiné les usages juridiques relatifs au mariage et aux droits d'une fille à la dot dans notre pays, l'auteur communique cinq »Note od dote« (inventaires des dots) et deux esquisses pour les mêmes de Kaštel Gomilica, de la fin du XVIII et du commencement du XIX siècle.

Le but de cette publication est d'arriver à établir à l'aide d'une analyse détaillée des inventaires, le costume des Kaštela, aujourd'hui disparu, et la fonction de chaque objet du même mentionné dans les »Note«.

Utilisant la mince littérature existante et les représentations graphiques relatives à ce sujet, mais se servant surtout de ses propres études sur le terrain,

l'auteur essaie de représenter le matériel, la confection et l'usage des différentes parties de cet intéressant costume, qui, en dépit de la forte urbanisation survenue de bonne heure à cause du voisinage de la ville, a retenu jusqu'à la fin ses caractéristiques nationales dans la façon et dans la nomenclature. En relation avec cela, il mentionne aussi les différentes espèces d'industries domestiques, comme broderies, tissage des ceintures et des fichus, qui se sont éteintes avec la disparition du costume national.

En concluant, l'auteur déplore que l'étude du costume et de l'ethnographie en général ait commencé chez nous trop tard, seulement alors, quand tout était déjà entré en décadence, ce qui a causé dans notre connaissance de ces sujets des lacunes, que les études présentes n'auront plus possibilité de combler.

Kaštelanka (iz La Dalmazia descritta od F. Carrave 1846.)